

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ

250309

กระบวนการจัดการทรัพยากรประมงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน
โครงการบ้านเด็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริ
อำเภอเวียงหนอง จังหวัดเชียงใหม่

สมพร กันธิยะวงศ์

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากฎมัยสังคมอย่างยั่งยืน
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2554

กระบวนการจัดการทรัพยากรประมงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน
โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอดำ
อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

สมพร กันธิยะวงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของความสมบูรณ์ของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

พ.ศ. 2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้

ใบรับรองวิทยานิพนธ์

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน

ชื่อเรื่อง

กระบวนการจัดการทรัพยากรประมงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริอดอยคำ

อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

โดย

สมพร กันธิยะวงศ์

พิจารณาเห็นชอบโดย

ประธานกรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ มนเทียรอาสน์)

วันที่ 21 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

กรรมการที่ปรึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)

วันที่ 21 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

กรรมการที่ปรึกษา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ยศสุข)

วันที่ 21 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

ประธานกรรมการประจำหลักสูตร

(รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ)

วันที่ 21 เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2554

สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการรับรองแล้ว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จำเนียร ยศราช)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

วันที่ 21 เดือน ต.ค. พ.ศ. 2554

ชื่อเรื่อง	กระบวนการจัดการทรัพยากรประมงอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยคำ อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
ชื่อผู้เขียน	นางสมพร กันธิยะวงศ์
ชื่อปริญญา	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนากฎมัยสังคมอย่างยั่งยืน
ประธานกรรมการที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญยงค์ มนเทียรอาสน์

บทคัดย่อ

250309

การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างทางกายภาพ เคมีและชีวภาพของระบบนิเวศทางประมงในลำห้วยแม่หาดพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยคำโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 2) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรประมงในลำห้วยแม่หาดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน 3) สร้างกฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรประมงในลำห้วยแม่หาดโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ลำห้วยแม่หาดมีโครงสร้างทางกายภาพและเคมีบางประการที่สัตว์น้ำ สัตว์พื้นท้องน้ำและพืชน้ำ สามารถดำรงชีวิตได้ มีคุณสมบัติของอุณหภูมิ น้ำ ความกระด้างของน้ำและค่าความโปร่งแสงของน้ำในบางช่วงที่มีค่าต่ำกว่าค่าเกณฑ์คุณภาพน้ำเพื่อการคุ้มครองทรัพยากรสัตว์น้ำจัด พบสัตว์น้ำจำนวน 12 ชนิดใน 6 วงศ์ สัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่พบใน 2 ชั้น 9 อันดับ พรรณไม้ที่พบทั้งสิ้น 3 กลุ่มได้แก่ พืชใต้น้ำ พืชลอยน้ำและพืชชายน้ำ โครงสร้างทางกายภาพ เคมีและชีวภาพของลำห้วยแม่หาดมีความสัมพันธ์กับผลผลิตสัตว์น้ำในลำห้วยแม่หาด ได้แก่ความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ จำนวนชนิดสัตว์น้ำ น้ำหนักรวมของสัตว์น้ำและปริมาณจำนวนตัวของสัตว์น้ำ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงในลำห้วยแม่หาดเพื่อการบริโภคและจำหน่าย มีการกำหนดวิธีการจัดการทรัพยากรประมงโดยจัดตั้งเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ แต่งตั้งคณะกรรมการแหล่งน้ำและกำหนดกฎระเบียบในการอนุรักษ์ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและวิธีการศึกษาตัวอย่างความสำเร็จจากต่างพื้นที่และมีการเลี้ยงสัตว์น้ำในครัวเรือนเพื่อทดแทนการจับจากธรรมชาติ

คำสำคัญ : ทรัพยากรประมง, การจัดการโดยการมีส่วนร่วม, โครงการพระราชดำริ

Title	The Process of Participatory Fishery Resources Management By Doi Dum Community According To Her Majesty Initiative Project, Wieng Hang District, Chiangmai Province
Author	Mrs. Somporn Kantiyawong
Degree of	Master of Science in Geo-social Based Sustainable Development
Advisory Committee Chairperson	Assistant Professor Dr. Bunyat Montein-Art

ABSTRACT

250309

This research aimed to: 1) examine the structure of physical, chemical and biological of fisheries ecosystem in Mae Had stream at Doi Dum according To Her Majesty Initiative Project, Wieng Hang district, Chiangmai province with the community participation; 2) examine the utilization of fishery resources in Mae Had stream with the community participation; and 3) create rules to manage fisheries resources in Mae Had stream with the community participation. The results showed that the physical and chemical structure of Mae Had stream had quality for aquatic animals, benthic fauna and aquatic plants were able to survive. Twelve species in 6 tribe of aquatic animals, benthic fauna of 2 class 9 order and aquatic plants were found together with a total of three groups: plants, underwater plants and floating water plants. Structure of the physical, chemical and biological of fisheries ecosystem in Mae Had stream was relate to products of aquatic animals. The community utilized fisheries resources in Mae Had stream for consumption and sale. The management of fisheries resources was done by establishing a conservation area, water resources committee, rules for conservation under the participation of the community, study on the success of different areas, and aquaculture in the household to capture the natural replacement.

Keywords: Fisheries Resources, Participatory Management, Her Majesty Initiative Project

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บัญญัติ มนเทียรอาสน์ ประธานกรรมการวิทยานิพนธ์ ซึ่งให้คำแนะนำตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ สนับสนุนและให้กำลังใจมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ปราโมช ศีตะโกเศศ ผู้ซึ่งกรุณาให้ความรู้ คำแนะนำ คำปรึกษา อนุเคราะห์การตรวจทาน วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สำเร็จลุล่วง ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรารธนา ขสสุขที่ได้ให้คำปรึกษาแนะนำ ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ ตลอดจนช่วยตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้มีความสมบูรณ์ และขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.พิชัย สนแจ้ง ที่ให้คำแนะนำและแก้ไขข้อบกพร่องให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดเชียงใหม่ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาครั้งนี้ รวมถึงขอขอบคุณราษฎรและเจ้าหน้าที่ประจำโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยคำทุกท่านที่ให้ความร่วมมือในการวิจัย ขอขอบคุณคณาจารย์สาขาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืน มหาวิทยาลัยแม่โจ้ทุกท่านที่กรุณาถ่ายทอดความรู้ทักษะและประสบการณ์ตลอดจนบุคลากรสาขาการพัฒนากุมิสังคมอย่างยั่งยืนและสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ ทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ นุพการี ที่สนับสนุนส่งเสริมและเป็นกำลังใจให้ตลอดมา ขอขอบคุณผู้บังคับบัญชาที่ให้โอกาสในการพัฒนากุมิสังคม ขอขอบคุณกำลังใจที่สำคัญจากครอบครัว กันธิยะวงศ์ ขอขอบคุณมูลนิธิชัยพัฒนาที่มอบทุนในการศึกษา โดยคุณความดีและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบแก่ทุกท่านที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

นางสมพร กันธิยะวงศ์

ตุลาคม 2554

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	(3)
ABSTRACT	(4)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญ	(6)
สารบัญตาราง	(8)
สารบัญภาพ	(10)
สารบัญภาพผนวก	(11)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
ประเด็นวิจัย (โจทย์วิจัย)	2
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ขอบเขตการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
สมมุติฐานการวิจัย	5
นิยามศัพท์	5
บทที่ 2 เอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
ข้อมูลพื้นฐานของโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยดำ	8
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	10
การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงจากพื้นที่อื่น	15
แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรประมง	19
ระบบนิเวศทรัพยากรประมงบนพื้นที่สูง	21
ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ ลีซอ มูเซอ อาข่าและกะเหรี่ยง	24
ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	26
กรอบแนวคิดการวิจัย	30
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	31
การวางแผนและการเก็บข้อมูล	31
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย	35

	หน้า
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	36
การวิเคราะห์ข้อมูล	37
ระยะเวลาในการวิจัย	39
บทที่ 4 ผลการศึกษา	40
ตอนที่ 1 บริบทพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอดำ	40
ตอนที่ 2 โครงสร้างทางกายภาพ เคมีและชีวภาพของระบบนิเวศทาง ประมงในลำห้วยแม่หาดพื้นที่ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตาม พระราชดำริคอดำ	45
ตอนที่ 3 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงในลำห้วยแม่หาดของชุมชน	78
ตอนที่ 4 การกำหนดแนวทางการใช้ประโยชน์และการกำหนด กฎระเบียบในการจัดการทรัพยากรประมงอย่างมีส่วนร่วม ของชุมชน	82
ตอนที่ 5 การเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรประมงและชุมชนภายหลังการจัด กระบวนการจัดทรัพยากรประมงของชุมชน	89
บทที่ 5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	108
สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	109
ข้อเสนอแนะ	118
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	119
บรรณานุกรม	120
ภาคผนวก	126
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	127
ภาคผนวก ข แบบสังเกตเพื่อการวิจัย	133
ภาคผนวก ค รายชื่อผู้ร่วมศึกษากลุ่มอนุรักษ์พันธุ์ปลาน้ำจืดบ้านเมืองน้อย	135
ภาคผนวก ง ภาพประกอบการวิจัย	137
ภาคผนวก จ ประวัติผู้วิจัย	147

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1 คุณสมบัติทางกายภาพและเคมีบางประการของน้ำลำห้วยแม่หาด	46
2 แสดงค่าเฉลี่ย±ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคุณสมบัติทางกายภาพและเคมีบาง ประการของน้ำในลำห้วยแม่หาด จำแนกตามช่วงเวลาสำรวจ	47
3 แสดงค่าเฉลี่ย±ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของคุณสมบัติทางกายภาพและเคมีบาง ประการของน้ำในลำห้วยแม่หาด จำแนกตามสถานีสำรวจ	47
4 ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หาด	49
5 ความถี่ของการพบชนิดพันธุ์สัตว์น้ำในลำห้วยแม่หาด	51
6 โครงสร้างประชากรสัตว์น้ำโดยจำนวนและน้ำหนักร	52
7 โครงสร้างกลุ่มสัตว์น้ำโดยชนิด จำนวนและน้ำหนักร	53
8 ผลการจับสัตว์แยกตามสถานีสำรวจ	54
9 ผลการจับสัตว์น้ำแยกตามช่วงเวลาสำรวจ	54
10 ค่าดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ	56
11 ความถี่ของการพบชนิดพันธุ์สัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่	57
12 โครงสร้างประชากรสัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่โดยจำนวนตัว	58
13 ปริมาณสัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่แยกตามสถานีสำรวจ	59
14 จำนวนตัวของสัตว์พื้นท้องน้ำแยกตามช่วงเวลาสำรวจ	59
15 ค่าดัชนีความหลากหลายของสัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่	60
16 ชนิดพรรณไม้ที่พบในลำห้วยแม่หาด	61
17 ความถี่ในการพบชนิดพันธุ์ไม้ในลำห้วยแม่หาด	62
18 ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางชีวภาพ เคมีและกายภาพของลำห้วยแม่หาด	64
19 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์(r)ระหว่างตัวแปรของระบบนิเวศทางประมงในลำห้วย แม่หาดพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอดคำ	65
20 สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์(r)ระหว่างผลผลิตสัตว์น้ำกับตัวแปรในระบบนิเวศทาง ประมงของลำห้วยแม่หาดพื้นที่โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริ คอดคำ	67
21 แสดงข้อมูลพื้นฐานของชุมชน	78

ตาราง	หน้า
22 ความถี่ของการพบชนิดพันธุ์สัตว์น้ำ ในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	92
23 Percentage species composition (E-value) ของสัตว์น้ำในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	93
24 ร้อยละของผลจับต่อหน่วยเวลาของกลุ่มสัตว์น้ำในเดือนมิถุนายน 2552 และเดือนมิถุนายน 2553	95
25 แสดงความถี่ของการพบพันธุ์สัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่ในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	97
26 ความถี่ของการพบพรรณไม้น้ำในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	98
27 ระดับความร่วมมือในการปฏิบัติกิจกรรมของชุมชนในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	99
28 การทำการประมงของชุมชนในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	100
29 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรประมงของชุมชนในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	101
30 ปัญหาและอุปสรรคของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	103
31 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน (N=42)	104
32 ปัจจัยส่วนบุคคลและปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนในเดือนมิถุนายน 2552 และมิถุนายน 2553	106

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	30
2 แสดงตัวอย่างวิธีการกำหนดจุดสำรวจ ในแต่ละสถานีสำรวจ (Station)	32
3 สภาพพื้นที่ของชุมชน โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอดำ	41
4 ที่ตั้งและเส้นทางคมนาคมชุมชน โครงการฯ คอยคำ	43
5 แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศแสดงขอบเขตลุ่มน้ำแม่หาด	44
6 แผนที่แสดงจุดสำรวจและขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน	45
7 ลักษณะทางกายภาพของสถานีสำรวจในลำห้วยแม่หาด	48
8 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยชนิดของสัตว์น้ำที่พบในลำห้วยแม่หาดแยกตามครั้งที่สำรวจ	50
9 ความสัมพันธ์ในรูปแบบห่วงโซ่อาหารเบื้องต้นของแหล่งน้ำลำห้วยแม่หาด	77
10 แผนที่ชุมชนแสดงเขตพื้นที่อนุรักษ์	87
11 แผนผังความคิดในกระบวนการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชน	88
12 ลำห้วยแม่หาดก่อนและหลังการปรับปรุงแหล่งน้ำโดยชุมชน	91
13 การเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางกายภาพและเคมีบางประการของลำห้วยแม่หาด	91
14 การเปลี่ยนแปลงผลการจับสัตว์น้ำต่อหน่วยเวลาจำแนกตามสถานีสำรวจ	96
15 ความสัมพันธ์ของชุมชน ทรัพยากรประมงและระบบนิเวศ พื้นที่โครงการฯ คอยคำ	107

สารบัญภาพผนวก

ภาพผนวก		หน้า
1	กิจกรรมในกระบวนการจัดการทรัพยากรประมงของชุมชนโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยคำ	138
2	คณะกรรมการเขตนุรักษ์สัตว์น้ำชุมชนโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามพระราชดำริคอยคำ	141
3	ชนิดพันธุ์สัตว์น้ำที่สำรวจพบในลำห้วยแม่หาด	142
4	ชนิดพันธุ์สัตว์พื้นท้องน้ำขนาดใหญ่ที่สำรวจพบในลำห้วยแม่หาด	144
5	ชนิดพรรณไม้น้ำที่สำรวจพบในลำห้วยแม่หาด	145